

David Movrin

Pravica in maščevanje v Evripidovi *Hekabi*

Mar ni pošastno, da je ta igralec
le v izmišljiji, v sanjani bolesi
utvari mogel ukloniti dušo,
da mu je prebledel obraz in solze
bile v očeh, v pogledu razrvanost,
in glas ves strt in slednji gib primeren
izmišljenemu – in vse to za nič!
Za Hekubo!
Kaj mu je Hekuba? Kaj je on njej,
da jokal bi za njo?¹

Zgornji Hamletov monolog skupaj z nekaterimi drugimi odlomki iz bardovih del kaže, da je Shakespeare Hekabino usodo razumel kot temeljni arhetip.² V enaindvajsetem stoletju se zdi takšna izbira nekoliko nenavadna, celo hermetična, Priamova vdova danes ne sodi več v nepogrešljivi repertoar metafor za človeško nesrečo. Toda prvi med novoveškimi dramatikami je imel dobre razloge, da je sklenil svoje razmišljanje o univerzalnosti tragedije in človeškem odzivu nanjo opreti ravno na starodavni lik skrušene trojanske kraljice. Homerska *mater dolorosa*, ki je v *Iliadi* jokala za mrtvim sinom Hektorjem,³ je po Evripidovi predelavi obveljala za pojem človeškega trpljenja, ranljivosti in nemoči pred muhastimi silami usode. Takšna se je kasneje znašla v Ovi-

¹ Shakespeare, *Hamlet* 2.2.545–54. Zgornji prevod Milana Jesiha – v skladu z angleško predlogo – ime trojanske kraljice sloveni po latinskem ovinku namesto po grškem izvorniku (Hékuba namesto Hekába). – Razprava bo v kratkem izšla tudi v okviru komentirane dvojezične izdaje Evripidove *Hekabe* pri Celjski Mohorjevi.

² Prim. *Rop Lukrecije* 1443–70; *Hekaba* je verjetno navdihnila tudi *Tita Andronika*.

³ *Iliada* 24.747–60; prim. tudi 6.242–96 in 22.77–92.

dijevih *Metamorfozah*,⁴ kot »Ecuba trista, misera e cattiva« je vznemirjala bralce Dantejeve *Božanske komedije*,⁵ z njenim zgledom so pred nestalnostjo Fortuninega kolesa svarili srednjeveški vaganti: »Rex sedet in vertice, caveat ruinam; nam sub axe legimus Hecubam reginam.«⁶ Ko se je Erazem Rotterdamski sklenil poskusiti v prevajanju iz grščine, je izbral Evripidovo *Hekabo* in s svojim metrično izbrušenim dosežkom sprožil plaz posnemovalcev.⁷ Med grškimi dramami, ki so jih prevajali v šestnajstem stoletju, je bila Hekaba trdno na prvem mestu.⁸ Renesančni urednik ni dolgo razmišljal o tem, zakaj se seznam Evripidovih del v rokopisih in novih izdajah po izročilu začneja ravno s to tragedijo. »Iure principem locum tenet«, je ugotovil, »prvo mesto zavzema po pravici«, in sicer »zaradi raznolikosti snovi in zaradi več kot tragične krutosti«.⁹

Toda okusi se spreminjajo in prav z raznolikostjo in krutostjo je drama razočarala kritike v kasnejših obdobjih z njihovimi vse drugače shematičnimi predstavami o odrski umetnosti. Klasicisti je niso cenili, romantiki še manj. August Wilhelm Schlegel je v svojih kritičnih spisih godrnjal, češ da nimata obe polovici z izjemo same Hekabe prav ničesar skupnega, nato pa jasno nakazal, kje ga je pisec po njegovem polomil: »Prva polovica vsebuje silne lepote tiste vrste, v kateri je Evripid tako zelo uspešen: podobe nežne mladosti, ženske nedolžnosti in plemenite vdanosti v hitro smrt ...Toda druga polovica vse te mehke podobe izbriše na karseda odbijajoč način.«¹⁰ Šele dvajseto stoletje je v Hekabini tragediji spet prepoznalo tudi svojo lastno, v človeškem razkroju glavne junakinje pa zaslutilo krhkost in negotovost lastne človeškosti »v temnem kaosu sveta brez bogov«.¹¹

ABSOLUTNA TRAGEDIJA

Hekaba sodi med besedila, ki jih je George Steiner označil za »absolutne tragedije«, zelo redke, ker so komajda znosne. Absolutne tragedije so umetnine, utemeljene na prepričanju, da so ljudje nezaželeni vsiljivci v stvarstvu in da

4 *Metamorfoze* 13.423–50 in 481–575.

5 »[K]o Poliksena hči ji je umrla, / a Polidora svojega na kleči / morjá krvavo truplo je uzrla, / [je] kot psica zatulila v blazni bóli, / ki je srce in pamet revi strla.« *Pekel* 30.13–20, prevedel Andrej Capuder.

6 »Na prestolu kralj naj ve, da preti poguba – pod kolesom je ime: 'Knejinja Hekuba!'« *Carmina Burana* 16, prevedel Primož Simoniti.

7 Rummel, *Erasmus as a Translator of the Classics*, 28–48.

8 Mossman, *Wild Justice*, 225. Po številu prevodov ji sledijo *Ifigenija v Avlidi* ter Sofoklove drame *Kralj Ojdip*, *Antigona* in *Elektra*.

9 Caspar Stiblinus je svojo izdajo objavil leta 1562 v Baslu; prim. Heath, »*Iure principem locum tenet*«, 219–25.

10 O dramatik in književnosti (*Über dramatische Kunst und Literatur*) je Schlegel predaval na Dunaju leta 1808. Ibid., 249–50.

11 Reckford, »Concepts of Demoralisation«, 123.

jih čaka v njem nezasluženo, nerazumljivo in arbitrarno trpljenje.¹² Ta ocena se ujema z izročilom, podobno je Evripida razumel že Aristotel, za katerega je bil *Hekabin* avtor »najbolj tragični« (τραγικώτατος) med pesniki.¹³ Prav igra, ki se začne sredi človeškega razdejanja po končani trojanski vojni z monologom mrtvega Polidorja, duha mladega kraljeviča, ki ga je ubil in oskrunil družinski prijatelj, ter se po mučni vrsti zverinskih zločinov konča v kakofo-niji medsebojnega obtoževanja, je prepričljiva kandidatka za najtemačnejšo med ohranjenimi grškimi dramami.¹⁴

Nekdanja trojanska kraljica Hekaba, Polidorjeva mati, ki jo po grškem razdejanju njenega mesta ter izgubi moža in večine otrok skupaj z drugimi ujetnicami čaka pot v suženjstvo, se mora v njej nenadoma soočiti z zrcalno podobo svojega nekdaj srečnega življenja. Na izrednost obeh skrajnosti, začetnega blagoslova in kasnejšega trpljenja, gledalce na samem začetku opozori duh njenega mrtvega sina (55–58):

Nesrečna mati, iz kraljevske hiše
zdaj gledaš sužnji dan – in to gorje
ustreza prejšnji sreči; neki bog
s pogubo uravnava prejšnje blagre.

Hekaba dolgo ne ve ničesar o sinovi smrti, preplavljena z drugimi bolečinami verjame, da je pogubi ušel in da je še vedno skrit na varnem. V začetku je neposredni vzrok za njeno stisko drugje. Ahilov duh, ki se je neposredno pred odhodom grškega ladjevja domov pojavil na lastnem grobu, je od svojih rojakov pred odhodom užaljeno terjal znak hvaležnosti, brezobzirni Odisej pa je vojsko prepričal, da se mu lahko najbolje oddolžijo prav z darovanjem Priamove in Hekabine deviške hčere, kraljične Poliksene. Hekaba, ki je Odisēju nekoč rešila življenje, skuša žrtvovanje preprečiti, vendar je njeno upiranje sklepu vojnih zmagovalcev jalo. Polikseni ni nič do suženjskega življenja, z grškimi rablji raje brez upiranja odide v nesmiselno smrt na Ahilovem grobu.

Toda s tem udarcem trpljenje nekdanje kraljice še zdaleč ni končano. Med pripravami na Poliksenin pokop najde dekla na morskem bregu razmesarjeno truplo Hekabinega najmlajšega sina Polidorja. Hekabi je takoj jasno, kdo je kriv, in v drugem delu tragedije si prizadeva doseči kazen za verolomnega gostinskega prijatelja, Tračana Polimestorja, ki je varovanca ubil zato, da se je lahko polastil njegovega zlata. Grški poveljnik Agamemnon jo pri tem načeloma podpre, a le v besedah, Hekaba je Trojanka, torej njegova nekdanja sovražnica in povrh še sužnja, dvolični Polimestor pa je za Grke vladar za-

12 Steiner, »A Note on Absolute Tragedy«, 147. Ob *Hekabi* Steiner med »absolutnimi tragedijami« vidi še *Kralja Ojdipa*, *Antigono*, *Medejo*, *Trojanke* in *Bakhe*.

13 *Poetika* 1453a.

14 Prim. Mitchell-Boyask, *Euripides: Hecuba*, 89.

vezniškega ljudstva. Ko se izkaže, da so vse druge poti zaprte, se sklene Hekaba maščevati sama. Lakomnemu Polimestorju obljubi še več zlata in ga zvabi v šotor, kjer z ostalimi Trojankami nenadoma ubije njegova dva otroka, njega samega pa oslepi. Sledi pravda pred Agamemnonom, ki razsodi v Hekabino korist. Nemočni Polimestor nato Hekabi skrivnostno prerokuje preobrazbo v psico, Agamemnonu pa napove nasilno smrt ob vrnitvi. Tu se dramsko dejanje konča, veter je spet zapihal in Agamemnon ladjam ukaže odhod v domovino.

Dogajanje, ki se geografsko odvija nasproti trojanskih ruševin, v robni polotoški krajini Traškega Hersoneza, na meji med kopnim in morjem, med Azijo in Evropo, med vojno in mirom, je filigranska psihološka študija človeškega značaja v krizi in krhkosti človeških razmerij, ki so njena posledica, kot nekje ugotavlja zbor (846–49):

Izredno, res; ljudem se vse zgodi,
zakoni nujnosti določajo,
da zoprnik postane spet prijatelj
in kdor je bil naklonjen, zdaj sovraži.

Vojna zmešnjava je iz Polimestorja, nekdanjega gostinskega prijatelja, naredila Hekabinega sovražnika, obenem pa za njenega zasilnega zaveznika nepričakovano postavila Agamemnona, poveljnika vojske, ki je razdejala njeno domovino in pobila njene bližnje. Najbolj pretresljivo je, da se preobrazba ne konča pri odnosih, temveč poseže v samo junakinjino notranjost; v mučnem procesu, ki bi ga lahko imenovali »ponotranjenje zatiralca«, ¹⁵ se tudi sama Hekaba iz žrtve spremeni v maščevalko, ki v okrutnosti celo prekaša lastne mučitelje.

Človeško ozadje, na katerem se vse to odvija, je po eni strani del najbolj standardnega mitološkega repertoarja – trojanske vojne z njenimi junaki na obeh straneh, vendar je turobna optika, skozi katero te značaje razkriva Evripid, hkrati tudi povsem drugačna od tiste, ki so je bili atenski gledalci vajeni. Agamemnonov lik je bil v izročilu vedno razklan med zasebnim in javnim; takšen je denimo v vlogi Ifigenijinega očeta in obenem poveljnika grške vojske v Avlidi, zaradi katere je moral isto Ifigenijo žrtvovati na oltarju; ali pa v vlogi nasprotnika prepirljivega Ahila in hkrati poveljnika vojske, ki si prepira s takšnim junakom preprosto ni mogla privoščiti. Toda drobci človeške plemenitosti, ki jih je v njegovi drži še mogoče razbrati v *Iliadi*, se v *Hekabi* skoraj v celoti porazgubijo. ¹⁶ Agamemnon, h kateremu se po pomoč obrača prizadeta Trojanka, je »sebičen moralni nevretenčar«, ki poslušalcem brez težav postreže s publicami o tem, kaj je krepost, vendar mu ne pride na misel, da bi

¹⁵ Hall, »Introduction«, xxi.

¹⁶ Izjema je morda njegova avtoriteta; Mossman, *Wild Justice*, 40–41.

se s krepostnim ravnanjem tudi izkazal.¹⁷ Še slabše je z Odisejem, ki je pri Homerju zvitež, vendar tudi izvrsten govornik, ki s svojo modrostjo tovariše po svojih močeh rešuje iz stisk in po potrebi preseka prazno demagoško besedilčenje.¹⁸ V *Hekabi* je ostal le še njegov negativ, podoba brez sleherne odrešilne poteze, oportunist, ki brez pomisleka zagovarja smrtno obsodbo nedolžnega dekleta in slednjič tudi lastnoročno odžene v smrt hčer starke, ki je njemu samemu rešila življenje. Polimestor z okrutnostjo, laganjem, pohlepnostjo in preračunljivostjo drsi iz ene odbijajoče skrajnosti v drugo, Hekaba sama pa z grozovitostjo svojih dejanj v ničemer ne pripomore k resnični katarzi. Med redke svetle like sodi Poliksena, ki je verjetno tam predvsem zato, da je noč po njenem odhodu še temnejša.¹⁹

Učinek Evripidovih pretresljivih verzov je lahko nepričakovano globok. Plutarh nekje poroča o tiranu Aleksandru iz Fer, okrutnem samodržcu, ki je v živalske kože zavite nasprotnike za zabavo metal svojim lovskim psom in ki je dal v dveh primerih zbrati in pobiti vse moške prebivalce uporniškega mesta. Toda med Evripidovo predstavo so ga v gledališču polile solze. »Planil je na noge in se z naglimi koraki podvizal iz gledališča, češ da bi bilo strašno, če bi nekoga, ki je poklal toliko meščanov, videli, kako objokuje trpljenje Hekabe in Poliksene.«²⁰

HEKABINO ISKANJE PRAVICE

V čem je krivica, ki se zgrne na Priamovo vdovo in jo slednjič pritira v brezumen maščevalni izbruh? Mnogi kritiki so v njenem krvavem početju videli predvsem Evripidovo umetniško zablodo, ponesrečen in prenapet odziv na nesrečo, ki je zadela junakinjo.²¹ Šele v zadnjih letih so raziskovalci natančneje pokazali, kakšna je metoda, ki se skriva v tej blaznosti. Pravica, ki jo skozi dramo išče Hekaba, se srhljivo natančno ujema z antičnim pojmovanjem tega pojma, »suum cuique tribuere«, kot je to klasično izrazil Ulpijan, »dati vsakemu svoje«. ²² Medtem ko si Hekaba ves čas prizadeva le za tisto, kar ji gre, pa svet okrog nje sistematično pušča ob strani vrsto temeljnih pravil grške etike, urejene po istem načelu reciprocitete. Hekaba vzame pravico v svoje roke šele takrat, ko spozna, da se je vrednostni kozmos okrog nje povsem razkrojil in da ji nihče več ne zagotavlja tega, kar ji pripada.²³

¹⁷ Hall, »Introduction«, xxi.

¹⁸ Mossman, *Wild Justice*, 38–40.

¹⁹ Poliksena je Evripid morda našel v istoimenski izgubljeni Sofoklovi tragediji, vendar je nato po mnenju Judith Mossman napisal »temnejšo, okrutnejšo dramo«. Ibid., 42–47.

²⁰ *Moralia* 334a; prim. *Pelopidas* 29.10.

²¹ Pregled literature ponuja Heath, »*Iure principem locum tenet*«, 240–60.

²² »Iustitia est constans et perpetua voluntas ius suum cuique tribuendi. Iuris praecepta sunt haec: honeste vivere alterum non laedere, suum cuique tribuere.« *Digesta* 1.1.10.

²³ Natančno analizo, povzeto v naslednjih odstavkih, je objavil Mitchell-Boyask, *Euripides: Hecuba*, 89–97.

Pojem, okrog katerega se vse skupaj zaplete, je ξένια, gostinsko prijateljstvo. Traški kralj Polimestor je bil gostinski prijatelj Polidorjevega očeta Priama. Zločin nad gostinskim prijateljem je bil v grških očeh bistveno hujši od navadnega umora, primerljiv je bil z umorom družinskega člana, krvoskrunstvom in ljudožerstvom. Morilčev status je zato znova in znova posebej poudarjen in je v žrtvinih očeh že od samega začetka pomembnejši od njegovega imena (25–27):

takrat, po tem trpljenju, me ubil
očetov je prijatelj v sli po zlatu,
me vrgel v morje, sam pa vzel zlato.

Zloraba gostinskega prijateljstva in kazni zanj sta v trojanskem ciklu stalnici, od začetka, ko je Paris lepo Heleno ugrabil kot gost pri njenem možu Menelaju ter s tem sprožil vojno, do konca, ko si snubci pri Odisejevi slamnati vdovi Penelopi s svojim nespoštovanjem gostinskega prava sami zakuhajo svojo neslavno smrt. Polimestorjevo zaničevanje gostinskega prijateljstva, na katerega Evripid sistematično opozarja skozi vso igro in ki ga na koncu obso- di tudi Agamemnon,²⁴ je zato obsojeno že vnaprej.

Drugi steber grške etike je αἰδώς. Težko prevedljiv samostalni pomeni hkrati sram, spoštovanje in strah; rekli bi lahko, da gre za čustvo, ki posameznika spodbuja k etičnemu ravnanju. Polimestor se zanj ne meni (968–73) in je zato kaznovan na vsebinsko primeren način; ker se po grški predstavi αἰδώς »skriva v očeh«, je njegova oslepitev logična posledica njegovega pomanjkanja sramu, zunanje znamenje nečesa, kar je v resnici obstajalo že prej.²⁵

Χάρις, hvaležnost ali celo usluga, je nekaj, kar so Grki pripravljeni priznati enemu od svojih, vendar se položaj zaplete, ko gre za premagano sovražnico. »Hvaležnost traja dolgo«, pridiga Odisej (320), ko utemeljuje potrebo po daritvi za mrtvega Ahila, vendar za Hekabo, ki ji sam dolguje življenje, nima takšnega razumevanja. Ona ga skuša na vsak način spomniti na njegov dolg, vendar se Itačan sedaj, ko ni v nevarnosti, ne čuti več vezanega (239–47):

Se spomniš, ko prišel, vohun, si v Trojo,
ves grd in v capah, iz oči ti je
kapljala kri in ti po licih tekla [...]
in sem te proč poslala in rešila?

Pri Odiseju naleti na gluha ušesa, zato poskusi še z Agamemnomom, češ da ji je hvaležnost dolžan zaradi svojega razmerja z njeno hčerjo Kasandro (830). Ker ji tudi pri njem spodleti, se odloči rešitev poiskati sama.

²⁴ Prvič nanj opozori Polidorjev duh (7), zadnjič pa Agamemnon v svoji razsodbi (1243–45): »Da veš – ne zdi se mi, da si Ahajcem / in meni kaj koristil s tem ubojem / prijatelja; želel si si zlato.«

²⁵ Zanimiva vzporednica je Kiklopovo posmehovanje Zevsu kot zaščitniku gostov in njegova posledična oslepitev v *Odiseji* 9.269–78; prim. Cairns, *Aidos*, 105–13.

Ἰκετεία, prošnja za varstvo, povezuje zgoraj navedene etične kategorije na ritualiziran način. Prosilec poklekne pred osebo, ki jo prosi za pomoč, in se je oklene. Odisej se je tako v nevarnosti z uspehom obrnil na sovražno kraljico (245–47), zato skuša sama sedaj, ko so vloge zamenjane, narediti isto (275–78):

V vračilo prav tako držim te sama,
nazaj uslugo terjam in te prosim,
nikar otroka mi iz rok ne trgaj,
živi naj! Dosti je že mrtvecev.

Toda Odisej se za ritualizirani institut prošnje, ki mu sam dolguje življenje, nenadoma ne zmeni več. Ko skuša nato Hekaba k rotnju pritegniti še Poliksena, postane Grku zaradi vse očitnejšega zavračanja uveljavljenih etičnih kategorij tako nerodno, da se začne načrtno izmikati že sami možnosti, da bi ga ujela v prosilni prijem. Poliksena takoj ugotovi, za kaj gre, in se vnaprej odpove morebitnim rešilnim učinkom takšne prošnje (342–46):

Vidim te, Odisej, desnico skrivaš
pod svojim plaščem, stran obraz obračaš,
da se ti ne bi dotaknila lic [...]
S teboj bom šla, ne le zaradi nuje;
želim umreti.

Zavrnitev nevajeno Hekabo Odisejeva brezbržnost tako pretese, da pred ponovno prošnjo, tokrat pred Agamemnonom, zelo resno okleva in se sprašuje, če se ne bi lastnemu poniževanju raje odrekla, saj jo bo morda le »še bolj bolelo« (742). Njeni pomisleki so upravičeni; čeprav ji grški poveljnik po dolgem prepričevanju obljubi, da ne bo nasprotoval njenim načrtom, se vsemu njenemu rotnju navkljub vendarle ne zmore odločiti za dejavno pomoč.

MAŠČEVANJE IN NJEGOVA CENA

Ko Hekaba odkrije, da po ustaljeni poti ne bo uspela priti do pravice, jo sklepe poiskati sama, z maščevanjem. V judovsko-krščanskem svetu bi bila njena odločitev v nasprotju s postavo. »Nikomur ne vračajte hudega s hudim ... Ne maščujte se na svojo roko, ljubi, ampak dajte prostor božji jezi«, je naročal sveti Pavel; njegova zadržanost ni bila krščanski *novum*, saj se je skliceval na Mojzesa.²⁶ Grki so na maščevanje gledali drugače, atiško načelo je bilo vračanje dobrega z dobrim in hudega s hudim. Še več, za družinske člane umor-

²⁶ Rim 12.19; prim. 5 Mz 32.35.

jenega maščevanje ni bilo le pravica, temveč dolžnost,²⁷ nekaznovan umor pa je omadeževal celotno skupnost; na kugi, ki je izbruhnila v mestu po nerazčiščenem umoru kralja Laja, je denimo Sofokles zgradil celotno dejanje *Kralja Ojdipa*.

Grški pisци se občasno sprašujejo o neupravičenem, pretiranem maščevanju, vendar je prav iz tega razvidno, da priznavajo tudi upravičeno maščevanje, ki mu ni mogoče ničesar očitati.²⁸ Hekabino maščevanje nad Polimestorjem se bolj kot po talionskem načelu »oko za oko« ravna po računu »glava za oko«²⁹ in se zdi danes strahovito, vendar ni denimo Evripidov sodobnik Herodot videl ničesar spornega v tem, da se kdo za očetove grehe maščuje nad njegovimi sinovi.³⁰ Hekabin umor obeh Polimestorjevih otrok po grških merilih ni presegel meja sprejemljivega.

Še več, natančno branje da slutiti, da je ravno njeno maščevanje znova vzpostavilo red v skupnosti, prav kot ga je v Sofoklovi drami vzpostavila Ojdipova samooslepitev. Bogovi so z nečim nezadovoljni, zunanji znak tega nezadovoljstva je brezvetrje, ki grškim ladjam preprečuje odhod, kot nekje pove sam Agamemnon (900–01):

Ker dober veter zadržuje bog,
je treba tu ostati v upu nanj.

Na koncu tragedije se ta težava razreši, Agamemnon v svojih sklepnih besedah ugotovi, da je veter spet zapihal in da Grki lahko odplujejo (1290–92):

Že vidim, veter piha proti domu.
Naj dobro plovemo, naj najdemo
doma vse v redu, prosti vseh teh muk.

Zakaj je veter najprej potihnil, nato pa spet zapihal? Nekateri razlagalci so prepričani, da je Evripid skušal s tem poustvariti prizor z začetka trojanske vojne, kjer je Artemida najprej ustavila vetrove v Avlidi, po žrtvovanju Ifigenije pa so ti nato spet napeli jadra grškega ladjevja. Zdi se, da pri Evripidu v vlogi Artemide nastopa Ahilov duh, v vlogi Ifigenije pa Poliksena.³¹ Toda Ahil po grškem pojmovanju ni bil bog, temveč »le« heroj, zato ni mogel zadržati vetra, te moči preprosto ni imel. Kaj se je torej zgodilo? Videti je, da je Ahil vojsko »ustavil« (37–38) le s svojo grozečo pojavo – in da je Poliksenino žrtvovanje bogove, že tako nezadovoljne z nepokopanim Polidorjevim truplom (49–50), kvečjemu še dodatno razjezilo; prvo poročilo o tem, da je veter pre-

27 Mossman, *Wild Justice*, 170–72.

28 Ibid., 176–77; prim. Tukidid 3.82.7–8.

29 Dover, *Greek Popular Morality*, 184.

30 Gregory, *Euripides: Hecuba*, xxxii–xxxiii; prim. Herodot 8.104–6.

31 Ibid., xxix–xxxi.

nehal pihati, se namreč pojavi šele po Poliksenini smrti.³² V nasprotju s tem pa je Hekabino maščevanje v odnos med ljudmi in bogovi očitno spet vneslo nekaj reda, Polidor je prišel do obljubljenega groba, vetrovi so spet naznanili pot domov.³³

Toda davek, ki ga za tak razplet plača Hekaba, ni majhen. Če je njena drža v prvem delu drame zaznamovana zgolj s trpljenjem, se zaradi vztrajanja pri maščevanju v drugem delu kmalu izkaže za bolj posurovelo od svojih mučiteljev. »Psica boš, z žarečimi očmi«, ji nazadnje napove Polimestor; njegova zlovešča prerokba je morda zgolj zunanji izraz notranje preobrazbe, skozi katero je Hekaba v resnici že šla.³⁴ Na koncu drame so na odru tri trupla, dve od njih po Hekabini zaslugi, ter njun slepi oče, ki kot zver divja po vseh štirih. Za ta uspeh se je maščevalka odpovedala nič manj kot prostosti, ki jo je ponujal Agamemnon (756–57):

Če se lahko maščujem podlim,
ostanem rada vse življenje sužnja.

Njena prostovoljna izbira je tako celo hujša od groze, v kakršni se je znašel njen oslepljeni in lastnih otrok oropani sovražnik. »Hekaba na koncu plača še višjo ceno,« je napisal eden od kritikov. »Odkrila in uporabila je svobodo obupane sužnje.«³⁵

SVET OKROG ODRA

Atenska družba, v kateri je nastajala Evripidova *Hekaba* s svojim portretom vojaške katastrofe, se je vse hitreje spreminjala v zrcalni odsev starodavnega trojanskega razdejanja. Peloponeško vojno, ki je v letih med 431 in 404 v konflikt med Atenami in Sparto zapletla malodane ves grški svet, je pri razlagi sočasnih grških tragedij tako zelo težko pustiti ob strani, da raziskovalci danes raje kot pred spregledovanjem vzporednic svarijo pred poenostavitvami, pred trganjem verzov iz konteksta in pred prehitrimi razlagami dramskega dejanja v luči sočasne politike.

Vsaj enega izmed vojaških zapletov, ki sodijo v čas pred nastankom *Hekabe*, je sicer nemogoče zanemariti – upor mesta Mitilene proti atenski prevladi na otoku Lesbosu leta 428–27. Atenska skupščina je poskus neusmiljeno kaznovala in izglasovala, naj vojska vse moške prebivalce pobije, ženske in otroke pa proda v sužnost; ko je bil sklep sprejet, je trirema z novico nemudo-

32 Darovanje človeške žrtve mrtvemu heroju je ritualno gledano izrazito problematično, ustrežnejša bi bila pitna ali živalska daritev. Mitchell-Boyask, *Euripides: Hecuba*, 94–95.

33 Mitchell-Boyask, »Sacrifice and Revenge«; Gregory, *Euripides: Hecuba*, xxix–xxxi.

34 Možna je tudi drugačna razlaga, psica morda ponazarja Hekabin materinski čut in njeno zaščitniško držo do otrok; prim. Gregory, *Euripides: Hecuba*, xxxiv.

35 Reckford, »Concepts of Demoralisation«, 123; prim. Mossman, *Wild Justice*, 181.

ma odplula čez Egejsko morje.³⁶ Toda ponoči so si Atenci premislili, naslednji dan je skupščina znova glasovala in tokrat s šibko večino izglasovala smrt le za voditelje upora. Trirema, ki je odnesla to novico, je veslala brez premora, veslači so spali v izmenah in jedli za vesli, pristala pa je ravno v zadnjem hipu, da je uspela vsesplošni pomor preprečiti. Besedičenje demagogov, ki so se na atenskem zborovanju tako usodno poigrali z življenji otočanov, je ohranjeno v Tukididovem poročilu in je nenavadno podobno jeziku v nekaj let kasnejši Evripidovi drami. Tudi Odisej in Polimestor se sklicujeta na politično nujnost, ahajska vojska se pri odločanju o Polikseninem žrtvovanju anahronistično zateče h glasovanju, Hekaba sama pa – očitno navdihnjena z mitilenskimi dogodki – po neobetavnem izidu terja ponovno glasovanje in hkrati razmišlja o primernem ravnanju z vojnimi ujetniki (287–90).³⁷

A čeprav je zgodovinski kontekst za razumevanje Evripidovega dramskega mojstrstva neprecenljiv, je v verzih njegove Hekabe nekaj, kar presega zgolj zgodovinsko raven – in se morda celo upira nedomišljeno režiranim poskusom povezovanja z zgodovino; britanska predstava iz leta 2005, ki je v uprizoritvi (z Vanesso Redgrave v glavni vlogi) močno aludirala na iraško vojno, je kritike s svojo didaktiko povečini odbila.³⁸ Po drugi strani pa je ista predstava, s katero je novoustanovljeno Društvo narodov po prvi svetovni vojni nabiralo sredstva za svoje delovanje, brez posebnega aktualiziranja omrežila občinstvo, ki mu je za razumevanje univerzalnega jezika trpljenja zadoščala lastna izkušnja. Glavna igralka je kasneje pripovedovala o nenavadnem komplimentu, ki ji ga je namenila neka robata londonska zelenjadarka – čeprav najbrž ni poznala Hamletovega razmišljanja o jokanju za Hekabo:

No, ljubica, videli smo tvojo igro ...In vsi smo pošteno jokali – veš, ti Trojan-ci so bili prav kot mi, tudi mi smo izgubili naše fante v tej vojni, kajnega, nič čudnega, da smo vsi jokali – to je bila prava igra, ljubica, res je bila.³⁹

BIBLIOGRAFIJA

- Cairns, Douglas L. *Aidos: The Psychology and Ethics of Honour and Shame in Ancient Greek Literature*. Oxford: Oxford University Press, 1993.
- Dover, Kenneth J. *Greek Popular Morality in the Time of Plato and Aristotle*. Oxford: Blackwell, 1974.
- Gregory, Justina. *Euripides: Hecuba; Introduction, Text, and Commentary*. Atlanta: Scholars Press, 1999.

³⁶ Tukidid 3.36.

³⁷ Gregory, »Hecuba and the Political Dimension«; Gregory, *Euripides: Hecuba*, xii–xv; Mitchell-Boyask, *Euripides: Hecuba*, 10–14.

³⁸ Mitchell-Boyask, *Euripides: Hecuba*, 9; za prevajalčev pogled prim. Harrison, »Weeping for Hecuba«.

³⁹ Pričevanje Sybil Thorndike navaja Harrison, »Weeping for Hecuba«, 121.

- . »Hecuba and the Political Dimension of Tragedy.« V: *Approaches to Teaching the Dramas of Euripides*, ur. Robin Mitchell-Boyask, 166–77. New York: MLA, 2002.
- Hall, Edith. »Introduction.« V: *Euripides: Hecuba – The Trojan Women – Andromache*, ur. James Morwood, ix–xlii. Oxford: Oxford University Press, 2000.
- Harrison, Tony. »Weeping for Hecuba.« V: *Living Classics: Greece and Rome in Contemporary Poetry in English*, ur. S. J. Harrison, 117–21. Oxford: Oxford University Press, 2009.
- Heath, Malcolm. »*Iure principem locum tenet*: Euripides' *Hecuba*.« V: *Euripides*, ur. Judith Mossman, 218–60. Oxford: Oxford University Press, 2003.
- Mitchell-Boyask, Robin. »Sacrifice and Revenge in Euripides' *Hecuba*,« *Ramus* 22 (1993): 116–34.
- . *Euripides: Hecuba; Introduction, Translation and Commentary*. Newburyport, MA: Focus Publishing, 2006.
- Mossman, Judith. *Wild Justice: A Study of Euripides' Hecuba*. London: Bristol Classical Press, 1999.
- Reckford, Kenneth J. »Concepts of Demoralisation in Euripides' *Hecuba*.« V: *Directions in Euripidean Criticism*, ur. Peter Burian, 112–28. Durham: Duke University Press, 1985.
- Rummel, Erika. *Erasmus as a Translator of the Classics*. Toronto: Toronto University Press, 1985.
- Steiner, George. »A Note on Absolute Tragedy«, *Journal of Literature & Theology* 4, št. 2 (1990): 147–56.

JUSTICE AND REVENGE IN EURIPIDES' *HECUBE*

Summary

Hecuba (*Hekabe*), once considered one of Euripides' most successful tragedies – *iure principem locum tenet*, 'it deservedly holds the pride of place', according to its Renaissance editor – was relegated to the margins of literary attention by the scathing judgments of Romantic critics, who found fault with – among other things – its bipartite structure. It did not make its comeback until the 20th century, when it was identified as an 'absolute tragedy', possibly the darkest of the preserved Euripidean plays. Contemporary scholarship notes that the action of *Hecuba* is subtly welded together by the heroine's search for justice, while the world around her neglects the basic postulates of Greek ethics, ordered by the reciprocity principle – concepts such as ξενία, 'hospitality shown to a guest', αἰδώς, a difficult term to translate, denoting 'shame', 'reverence', or 'awe', χάρις, 'gratitude' or 'favour', and ἱκετεία, 'supplication'. Realising that nobody will help her obtain justice, Hecuba decides to find it on her own, taking brutal revenge on the 'head-for-an-eye' principle. While still acceptable by Athenian standards, this revenge finally makes the former Trojan queen more callous even than her tormentors: having lost all she had, she loses herself as well.